

Driemaandelijks tijdschrift jaargang 19 nummer 3 augustus 1997

THEMA
Connectieven en indicatoren

Gastredactie: Frans van Eemeren, Peter Houtlosset en Paul van den Hoven

ARTIKELN

Frans van Eemeren, Peter Houtlosset en Paul van den Hoven
Connectieven en indicatoren.
Terinleiding 193

Peter Houtlosset
Indicatoren van protagonisme 196

Paul van den Hoven
Niet wij doen het, maar het recht! 207

William van Belle
Conditionele zinnien: een continuüm van een dialogisch over een argumentatief naar een logisch verband 215

Janne Maaike Getlofs
'Zeg niet als maar vraag wanneer...'
Het gebruik van hypothetische uitspraken in discussies 225

Mirna Pit, Henk Pander Maat en Ted Sanders
'Doordat', 'omdat' en 'want'
Perspectieven op hun gebruik 238

Leo Noordman en Winny van Rijswijk
De functie van het voegwoord 'hoewel' voor de samenhang van tekst 252

Harrie Mazeland en Mike Huiskes
'Maar' als sequentiële conjunctie
Het hernemend gebruik 265

ROEKBEoordelingen

Tom Koole
Gettude N. Smit, *De beoordeling van professionele gespreksvaardigheden. Constructie en evaluatie van rolleispel-, video- en schriftelijke toetsen* 278

Erik Krabbe
Houtlosset, Peter, *Standpunten in een kritische discussie. Een pragma-dialectisch perspectief op de identificatie en reconstructie van standpunten* 281

SIGNALERINGEN 287

UIT DE TIJDSCHRIFTEN 296

NIEUWS UIT HET VAKGEBIED 301

* 'Maar' als sequentiële conjunctie

Het hernemend gebruik

Harrie Mazeland & Mike Huiskes

Samenvatting

In mondelinge interacties wordt *maar* vaak aan het begin van een beurt gebruikt. In tegenstelling tot het gebruik als nevenschikkend voegwoord waarin het *maar*-vervolg een contrast met het eerste conjunct markeert, legt *maar* dan een link met de vorige beurt van een andere gespreksdeelnemer. In dit artikel willen we één specifieke gebruikswijze van *maar* als sequentiële conjunctie onderzoeken: het hernemend gebruik van *maar*. Sommige *maar*-beurten vervullen een primair discourse-organiserende functie doordat de spreker er een eerdere dan de vorige beurt mee reactiveert en het onderwerp daarvan en/of de handeling die daarin verricht werd, weer tot het actuele punt van aandacht maakt.

In paragraaf 2 beschrijven we het basispatroon. Paragraaf 3 karakteriseert enkele *skip*-connecterende technieken waarmee de koppeling met de hernoemen beurt wordt gemaakt. In paragraaf 4 bespreken we twee verschillende manieren waarop een volgende spreker zijn bijdrage aan de context kan koppelen: hij kan een volgende beurt als een *voortzetting* van de vorige beurt presenteren, of als een *herneming* van iets wat verder terugligt. In paragraaf 5 laten we zien dat zulke *hernemingen* in *maar*-beurten een relevantie-structurering aanbrengen: de tussenliggende interactie wordt met terugwerkende kracht tot bijzaak gherdefinieerd. In de slotparagraaf vatten we de beschrijving samen en commentariëren kort Redeker's voorstel voor een unificerende omschrijving van het discourse-segmenterende *maar*.

1 Inleiding

In zijn uitvoerige studie van *maar* ziet Foolen af van systematisch onderzoek naar het gebruik van *maar* in zijn "expressieve en tekstgeledende functies" (1993: 105). In de literatuur over het Nederlands is het met name Redeker (1994) die een aanzet geeft tot de beschrijving van *maar* als *segmentatiesignaal* in mondelinge en geschreven teksten (Kroon 1995 geeft een beschrijving van het gebruik van deels vergelijkbare partikels in het Latijn). In dit artikel zullen wij ons richten op het gebruik van *maar* als sequentiële conjunctie in taalgebruik in mondelinge interactie en ons daarbij beperken tot één specifieke gebruikswijze: het gebruik van *maar* als *hernemingsmarkering*.

We reserveren de term *sequentiële conjunctie* (zie Jefferson 1981) voor het gebruik van met name voegwoorden en voegwoordelijke bijwoorden aan het begin van een nieuwe beurt of in een voortzetting van een sequentieel gezien mogelijk complete beurt. De huidige spreker geeft daarmee een aanwijzing hoe zijn beurt in verhouding staat tot de onmiddellijk voorafgaande context. We willen deze gebruikswijze daarmee provisorisch onderscheiden van het gebruik van connectieven waarmee

een spreker binnen eenzelfde beurt een volgende beurt-opbouwelijkheid relateert aan enkel de voorafgaande beurt-opbouwelijkheid.

Maar wordt op verschillende manieren als sequentiële conjunctie gebruikt. Een tweetal prominente gebruikswijzen (vgl. Schiffrin 1987: 175) waarop we hier niet in zullen gaan, betreft de markerings van een volgende beurt als tegenbewering of bezwaar (zie regel 441 in fragment 1), en als verdediging tegen zo'n bezwaar (regel 444):

- (1) [*zakelijke onderhandeling*]²
- 438 Z : *maar* dan is 't *toch* zo dat er >natuurlijk ↑*toch* 'n bedrag
439 over *tafel* komt. °e:h↓e:h° (0.4) °op één of andere manier.
440 >EN dan DENK 'k (doe) *TOCH* we [1: (want met die *KO*:per.)]
441 N : → [ja *maar* *dan* is 'r-]
442 *dan*- >dan is 'r 'n *andere* *parthij*↓. >en die *is* d'r nu niet.
443 1.3
444 Z : → ↑*NEE*↓. *MAAR* *DAAR* [OM. (want dat is)] *hij* waardering
445 N : [en die (heeft) ↑om-]
446 Z : van inco (urante *aandele* is dat *toch* *altijd* 'n beetje de
447 N : [(°oh.)
448 0.6
449 Z : de::h< >de *inzet*,

De uitingen met *maar* geven hier primair een relatie aan van de huidige met de vorige beurt. De gebruikswijze als markerings van een verdediging tegen een bezwaar dat de vorige spreker zojuist gemaakt heeft, komt echter al een beetje in de richting van het gebruik dat we hier centraal willen stellen. In regel 444 verdedigt deelnemer Z zich niet alleen tegen zijn opponent, hij herneemt tevens de stelling die hij in zijn vorige beurt had ingenomen. In die zin geeft zijn *maar*-uiting niet alleen een tegenprekende relatie met de vorige beurt aan, ze legt ook een link met de voor-vorige beurt, - in dit geval zelfs tamelijk expliciet met het terugwijzende *daarom*. Een dergelijke vorm van herneming van een vóór-vorige beurt wordt regelmatig gemarkeerd met *maar* ook zonder dat het zo'n verdedigende functie heeft. De *maar*-uiting geeft dan niet enkel een bepaald soort relatie met de onmiddellijk voorafgaande context aan, ze legt ook een link met een verder terugliggend aspect van het gesprek. Vergelijk fragment 2:

- (2) [*tattoo-shop; B is de tatoeëerder en C de klant*]
- 159 C : TIEN *nummers*, enneh *effe* *gaal*:n hè? *effe* *bla*:zen
160 C : met die *handel*, (.) en dan eh *inpakkeh* en *wegwesehn*.
161 0.3
162 B?: (°jah. stom.°°)
163 1.1
164 B : hij was wel op *tijd* en sol:. °↑jah
165 0.4
166 C : >jA:h. hij was *bezig* ↓toen ik 'r *kwam* tenminste,
167 C : °hij was ook *errug* *vroeg*,
168 0.6
169 C : → *maar* gewoon e:h, (0.6) *effe* *snel* *evfen* e:h 's morgens

- 170 C : 'n e:h (0.6) >*vroeg* in de avond even 'n *schnabbel*
171 C : 'n *een* *mooi* op *tijd* weer *thui*↓.s.

In dit fragment uit een gesprek dat tatoeëerder B en slachtoffer C tijdens de voorbereidingen voor het aanbrengen van een tatoeage voeren, vertelt C over de wijze waarop Herman Brood een optreden in het voorprogramma van een popfestival afraffelt (r.159-60). B thematiseert dan een ander aspect van dat optreden, - namelijk of de heer Brood wel op tijd was (r.164). Nadat C daarop antwoord heeft gegeven (r.166-67), keert hij weer terug naar het thema van zijn vorige beurt (r.169-71). Die terugkeer wordt met *maar* gemarkeerd (r.169). Het is dit *hernemend* gebruik van *maar* dat we in dit artikel willen proberen te karakteriseren.

2 het basispatroon

De grondstructuur van het hernemende gebruik van *maar* lijkt sterk op een patroon dat Jefferson (1972) heeft beschreven voor *side sequences*. Er is een bepaalde lopende activiteit (LA), die wordt onderbroken in een terzijde-sequentie (TS) en vervolgens wordt er weer teruggekeerd naar de lopende activiteit (TLA). In schema:

- (3) Jefferson, *side sequence*. LA - TS - TLA

Toch vertoont de interactie in fragment 2 een enigszins ander patroon. We zouden dat eerder als volgt karakteriseren:

- (4) 1. C : Lopend Topic (LT; r.159-62)
2. B/C : B introduceert een Ander (aspect van het) Topic (AT; r.164-67)
(en C gaat daar in eerste instantie op in)
3. C : C Herneemt het Lopende Topic (HLT; r.169-71)

Het verschil zit 'm met name in de wijze waarop stap 2 geanalyseerd wordt. B's vraag is niet van meet af aan karakteriseerbaar als een thematisch terzijde. In eerste instantie lijkt het bij de kwestie van Brood's op tijd zijn eerder om een weliswaar in potentie concurrerende, maar alleszins acceptabele en redelijke lijn van topic-ontwikkeling te gaan, en niet om een activiteit die voorbaat al herkenbaar was als een terzijde-sequentie. Het aspect van het thema dat oorspronkelijk het lopende topic was, wordt pas weer tot hoofdlijn gemaakt wanneer C het herneemt in de uiting die met *maar* begint. En doordat die herneming kennelijk succesvol verloopt, wordt de interactie met betrekking tot het concurrerende topic met terugwerkende kracht tot een zijstapje geherdefinieerd.

Een dergelijke vorm van topic-competitie en voortgangsonderhandeling is eveneens waarneembaar in het volgende fragment uit een telefoongesprek van een moeder met haar zoon in een schippersinternaat:

- (5) [TSC\1b.1; *telefoongesprek schippersmoeder en zoon (schippersinternaat)*]
- 103 ma : jah. d'r zijn hier >hel:maal geen schg:pen *loh*!
104 (.)
105 zo : *ne*↑eh
106 0.2

107 ma :	* neJe. oom Pascal is ook onderweg hiernaartoe!:	1. Lopend Topic
108	0.2	
109 zo :	o! :h.	
110	(.)	
111 ma :	jah. want d'r e: (h	2. Ander Topic
112 zo :	[daar lag niks in de vluchthaven	
113	(tenminste) toen ik 'r met de trein langs ging.=	
114 ma :	=ne:↑e [↓:h	
115 zo : →	[oom Karel da:n:	
116	0.7	
117 ma :	oom Karel (Stijn↑[:)	
118 zo :	[jah die achter (Gebien:)=	
119 ma :	=jah. die moet hier ↓loss:en.	
120	( )	
121 ma :	[en in Utrecht.	3. Herne- ming Topic
122 zo :	[ahhah.	
123	0.6	
124 zo :	jaA [h	
125 ma :	[die was vanmorgen dan ook nog even op de beurs:=	
126 zo :	=↓jah↓	
127	0.2	
128 ma :	emne:h 'h jah die kwam geloof ik vandaag nog niet	
129	leegh hier en dan eh: (j: jah) die hoopt d'r ook	
130	zo gauw mogelijk (leeg te zijn.)	
131	vooral omdat 'r nou zo weinig schepheh zijn.=	
132 zo :	=u!huh.=	
133 ma : →	='hhh maar oom Pascal komt hier o!ok naartoe	
134	want as ie hier vanmiddag geweest was	
135	dan had ie al aan de kolen gekund naar Baarl'n	
136	0.2	
137 zo :	o! :h [:	
138 ma :	[want dat is 'n eh schip(er eh) < > in IJsselstein	
139	èrh ((schraapt)) in IJsselstein heeft dat aange'nomen.	
140	dus eh: 'hh die zal vannacht hier o!ok wel zijn!:	
141	0.3	
142 zo :	uhuh.	

Met de blokken in de rechtermarge hebben we al geprobeerd aan te geven hoe de interactie in fragment 5 thematisch georganiseerd is. Tot en met regel 114 heeft de moeder het over *oom Pascal* die 'hier' naar toe komt. De zoon reageert daar eerst op met bevestigende informatie (het eerste blok). Vervolgens introduceert hij een nieuwe referent *oom Karel* (r.115; het tweede blok). Er wordt hier een soort topic-shift gerealiseerd (vgl. Maynard 1980): enerzijds wordt er overgegaan tot een ander aspect van het thema, anderzijds blijft er globaal gezien sprake van een zekere mate aan thematische continuïteit (in plaats van enkel over *oom Pascal*, gaat het nu over wie er nog meer 'hier' naar toe onderweg zijn). Tot en met regel 132 wordt er over dit topic doorgepraat, maar dan keert de moeder weer terug naar *oom Pascal* (r.133; begin derde blok). Die terugkeer wordt met *maar* gemarkeerd.

Het gaat ons er hier vooral om dat *maar* hier niet alleen het vorige topic afsluit, maar ook de hervatting markeert van een eerder topic. Mogelijk onderbreekt de opmerking van de zoon in regel 112 een topic-elaborering door de moeder met betrekking tot het lopende topic *oom Pascal*. Doordat de moeder vervolgens aan de daaropvolgende introductie van een nieuw topic in regel 115 meewerkt door een aantal zaken over *oom Karel* te vertellen, lijkt het topic *oom Pascal* van de baan te zijn. Toch blijkt er achteraf gezien sprake te zijn geweest van topic-competitie: nadat de moeder het onderwerp *oom Karel* netjes en coöperatief heeft afgewerkt, pakt ze haar vorige topic toch weer op. Ze laat daarmee eigenlijk ook zien dat dit onderwerp wat haar betreft nog niet afgesloten was. En in de hervatting met *maar* her-installeert ze dat topic opnieuw in het gesprek.

Fragment 5 vertoont dus eveneens het in (4) beschreven patroon. De sequentiële status van AT, het andere topic, is in eerste instantie onduidelijk, - of beter gezegd, gewoon nog open. Het is in ieder geval niet van meet af aan karakteriseerbaar als een terzijde-sequentie. Pas door middel van de herneming van het daaraan voorafgaande topic (LT) wordt de AT-sequentie retro-actief tot een thematische zijlijn en een sequentieel zijstapje gherdefinieerd.

In beide gevallen realiseert een gespreksdeelnemer met de *maar*-uiting een vorm van herneming van een verder terugliggend aspect van de interactie die Sacks *skip-connecting* heeft genoemd (Sacks 1992b: 348-59): de huidige beurt sluit niet aan op de vorige, *casu quo* de onmiddellijk voorafgaande interactie, maar wordt gebonden aan een eerdere activiteit en/of topic dat zo gereactiveerd wordt. Schematisch:

(6) spreker A: topic-1 / spreker B: topic-2 ... / spreker A: terug naar topic-1

Een van de dingen waar gespreksdeelnemers permanent aandacht aan besteden - dat blijkt bijvoorbeeld uit het frequente gebruik van sequentiële conjuncties -, is aan te geven hoe de huidige beurt te relateren is aan zijn omgeving. Sacks (1992a, o.a. p. 322-23) onderscheidt tussen *first* en *second speaker tying rules*. Wanneer iemand een vraag stelt, maakt hij zich herkenbaar tot eerste en zijn gesprekspartner tot tweede spreker (de vraag is dan een '1^e-spreker bindingstechniek'). Wanneer een spreker daarentegen een beurt begint met zoiets als *nee, ik bedoel...*, maakt hij zichzelf observeerbaar tot tweede spreker door het gebruik van een '2^e-spreker bindingstechniek' (in dit geval maakt de spreker zich eigenlijk zelfs tot derde spreker, doordat niet alleen de beurt van vorige spreker gecorrigeerd wordt, maar ook teruggeregpen wordt op wat huidige spreker in de voor-vorige beurt gezegd heeft). Zulke bindingstechnieken verlenen de betreffende beurten een *zelf-positionerende* capaciteit: de uiting bevat aanwijzingen ten aanzien van de positie die ze inneemt ten opzichte van haar sequentiële omgeving (vgl. Mazeland 1992: 69).

Maar is ook een volgende-spreker koppelingstechniek. *Maar* heeft altijd en onvermijdelijk iets reactiefs, maar het gebruik waar het hier om gaat markeert een specifiek type zelf-positionerende reactiviteit. In feite maakt de spreker van een hernemende *maar*-uiting zich eveneens herkenbaar als een soort derde-instantie spreker. Hij markeert zijn beurt niet alleen als een vervolg op en een herneming van een eerdere, andere dan vorige beurt. Hij geeft tegelijk ook aan dat er interveniërend materiaal is geweest waar van wegbewogen moet worden om de aandacht weer te kunnen richten op het voor-voorgaand materiaal:

- (7) 1. spreker-1: topic/activiteit-1
 2. spreker-2: topic/activiteit-2 (...)
 3. spreker-1: *hernemend*-maar: tweede keer van deze spreker wat betreft topic/activiteit-1, terwijl de spreker bovendien impliceert dat er tussendoor iets anders aan de orde is geweest.

3 *maar plus skip-connecterende technieken*

De hernomen beurt betreft gewoonlijk een beurt van dezelfde spreker als die van de *maar*-uiting waarin de *skip-connectie* gelegd wordt. Zelfs wanneer dat niet het geval is - zoals in fragment 8 hieronder -, lijkt er toch een voorkeur te zijn voor identiteit van spreker van hernemend topic met spreker van hernomen topic. In (8) - dat uit hetzelfde gesprek komt als fragment 2 - re-thematiseert de tatoeëerder een gespreks-onderwerp waarvan de klant de verteller was. Dat onderwerp was zo'n anderhalve minuut daarvoor blijven liggen voor onder andere overleg over de plaatsing van de tatoeage (zie r.54-57). De tatoeëerder reactiveert dat thema dan weer op zo'n - citerende - manier dat het als een voorstel aan *C* gehoord wordt om door te gaan met zijn vertelling (zie r.148 en 150-53):

(8) [*tattoo-shop*; *D* is de vriendin van klant *C*, *A* een bekende van de tatoeëerder]

- 41 C : >d'r was op gegem:n moment e:h was die erg's e:hm
 42 1.6
 43 C : w'laht waz ↓'t
 44 0.4
 45 C : [E m m e h]
 46 D : [(°>'k was 'r n_ijet bij. oh god!)
 47 0.3
 48 C : * <Emneh Compascum=
 49 B : =>jhUh!
 50 (.)
 51 C : o↓h
 52 1.5
 53 C : jaah, da'r was e:h- (.) ['n dik fee↑:st
 54 D : [>( ) niet te hoog?
 55 D : ↓oh sorry. mag ik me m'rnee bemoeie?
 56 0.4
 57 B : °ja hoor.
 (...) ((1,5 minuut over andere dingen))
 134 C : (moet) ↑niet gaan trainen. nou niks meeh doen.=
 135 D : ='h heh ↑H [Uh
 136 A : [geen eh swartsenegger wordh,
 137 0.9
 138 D : °da mag nie.
 139 1.2
 140 B : nouh! (0.3) [(plof ma-)] ( ) plof maar effe ne:↓er hh:
 142 C : [oké↑:]
 143 3.6

- 144 A : ↑woe:oeh ((imiteert geluid tatoeëernaald))
 145 2.4
 146 B : turn it of againhain. ((zingend))
 147 2.6
 148 B : → MAar- (.) °was. (m-)° >hij was in Emmer Compascum
 149 0.2
 150 C : ja:h joh.
 151 0.5
 152 C : daar was toen 'n< >de een of andere feest eh wee:k. met eh
 151 C : 'hh jah norma↑al die trad op. en eh de sie:n. herman brood.

De *maar*-uiting heeft afgezien van het gebruik van *maar* nog een andere eigenschap, - de eigenschap waardoor de betreffende uiting aan een bepaalde eerdere dan vorige beurt gekoppeld wordt. Hét default-principe om een beurt aan een andere te koppelen en zo een context te geven, is plaatsing van die beurt onmiddellijk na de beurt waarop betrekking genomen wordt (Jefferson 1978 noemt dit *next-positioning*). Tenzij er aanwijzingen in een andere richting zijn, neemt een recipiënt aan dat huidige beurt in relatie tot de vorige te interpreteren is.

Om de huidige beurt aan een andere beurt dan de voorafgaande te koppelen, moet een gespreksdeelnemer bijzondere methoden inzetten. De techniek bij uitstek om dit te doen, is (gedeeltelijke) *herhaling* van lexicaal materiaal uit de beurt die de spreker wil re-activeren. Een herhaling lokaliseert een bepaalde eerdere beurt als zijn *produkt-item* op basis van identiteit van vorm en/of inhoud van de huidige beurt (vgl. Jefferson 1972) en is daardoor een techniek die relatief onafhankelijk is van de actuele sequentiële plaatsing (vgl. Sacks 1992a: 733). De herhaling verleent de huidige beurt meestal voldoende zelf-positionerende capaciteit om deze aan een verder terugliggende beurt te kunnen koppelen.

De *maar*-hernemingen die we tot nu toe gezien hebben, gebruiken gedeeltelijke herhaling als voornaamste techniek om de bronbeurt te lokaliseren. In fragment 5 maakt de moeder haar tweede thematisering van *oom Pascal* herkenbaar als een *hervatting* door de uiting waarmee deze entiteit in het gesprek geïntroduceerd werd, bijna exact te kopiëren: vergelijk *oom Pascal is ook onderweg hier naar toe* (r.107) met *maar oom Pascal komt hier ook naar toe* (r.133). En in fragment 8 herhaalt de tatoeëerder de plaatsnaam waarmee *C* zijn vertelling begonnen was (vgl. *Emneh Compascum* in r.48 en *maar- ... hij was in Emmer Compascuum* in r.148). In fragment 2 is de herhaling - afgezien van *effe* - meer van inhoudelijke aard: dezelfde gebeurtenis wordt op eenzelfde manier beschreven en geëvalueerd, alleen de eerste keer meer met het accent op de gebeurtenis zelf en de tweede keer nog sterker van buiten af kwalificerend (vgl. *tien nummers en ... effe blazen met die handel, en dan inpakken en wegwezen* in r.159-60 met *maar gewoon ... effe snel ... 's morgens ... vroeg in de avond even 'n schnabbel en mooi op tijd weer thuis* in r.169-71).

Fragment (8) bevat overigens nog een interessante andere koppelingstechniek. De tatoeëerder gebruikt het anafore *hij* in de hernemende uiting: *maar- ... hij was in Emmer Compascuum* (r.148). Als we ons realiseren dat het al anderhalve minuut geleden was dat er over *déze hij* - Herman Brood - gepraat is, en dat er intussen al meerdere concurrerende referenten aan de orde geweest zijn waarnaar ook met *hij* verwezen had kunnen worden (vgl. bijvoorbeeld *Schwarzenegger* in r.136), dan is dit een mooi voorbeeld van wat Fox (1987) gevonden heeft over tekstorganiseren-

de factoren die een rol spelen bij de selectie van een bepaald type anafoor. Een dergelijke *long-distance pronominalisatie* waarbij geen rekening gehouden lijkt te worden met interveniërende concurrerende referenten kan door een gespreksdeelnemer als een techniek gebruikt worden om aan te geven dat een eerder topic nog niet afgesloten was (1987: 16-32). De recipiënt krijgt als het ware door middel van het gebruik van het pronomen de instructie dat het hier om een gegeven, reeds geïntroduceerde en nog steeds actieve gespreksentiteit gaat die gevonden kan worden op basis van de *resolution cues* die in de rest van uiting geleverd worden, hier met name het herhaalde lexicaal materiaal uit de bronbeurt.

Een *maar*-uiting krijgt zijn hernemende kwaliteit dus doordat de rest van de uiting *skip*-connecterende technieken bevat die de betreffende beurt niet binden aan de onmiddellijk voorafgaande beurt, maar aan een eerdere beurt van - meestal - dezelfde spreker. Pas in een uiting van het formaat [*maar* + *skip*-connecterende techniek(en)] krijgt de *maar*-beurt een dergelijke tekst- en interactie-organiserende functie.

4 voortzetten versus hernemen

In principe heeft een volgende spreker drie opties om de relatie ten opzichte van de voorafgaande context aan te geven: hij kan zijn beurt als iets nieuws en anders ten opzichte van het onmiddellijk voorafgaande presenteren, als een voortzetting van de vorige beurt, óf als een herneming van iets wat nog verder terugligt. Beurten van het formaat [*maar* + *skip*-connectie] markeren zich als een instantie van die laatste optie.

De beslissing om een vervolg te presenteren als hetzij een *voortzetting*, hetzij een *herneming* is niet vanzelfsprekend (vgl. Jefferson 1972: 319 e.v.): afhankelijk van hoe een spreker zijn vervolg vormgeeft, behandelt hij het voorafgaande als iets wat ofwel zonder problemen geïntegreerd kan worden in de lopende activiteit (*voortzetting*), óf als iets wat interactioneel afgesloten moet worden en waarvan weggevoerd wordt voordat de hoofdlijn weer opgepakt kan worden (*herneming*).

Vergelijk bijvoorbeeld de verschillende manieren waarop in onderstaand fragment doorgegaan wordt na een *herstel*-sequentie (r.25-28) en na een topic-elaboreringssequentie die achteraf tot een *terzijde*-sequentie wordt gherdefinieerd (r.44-52):

(9) [TC:1:11/2:85; telefoongesprek tussen vrienden]

22	R :	nou:eh:: (.) we zijn daar aa::ngekomen (0.7)	
23		en eh: (.) we zijn naar 't (.) Lac du la:Gilleppe gerejen	
24		(.)	
25	J :	→ 't wa:t=	repair
26	R :	=Lac du la Gileppe (.)	
27		dat is een heel groot stu:wmeer	
28		1.5	
29	R :	→ 'hh en eh:: (.) nou: da (.) daar was 't o-	voortzetting
30		eh:: (.) hEE:l erg regenweer (.) daar was	
31		armel snee::uw en eh ha::gel en zo (.)	
32		toen hebben we op een of a:ndere:: (.) mt (.)	
33		afdakje hebben we (.) onder gezeten (.)	

34		hebben we erwtensgg:p gemaakt 'hhh	
35		en hebwe:: (.) 'n heleboel gegaten	
36		we hadden voor twee: dagen eten bij (.) 'hh en eh::	
37		2.0	
38	R :	nou: (.) toen- toen werd 't droo:g (.) wonder	terzijde
39		boven wonder (.) 'hh toen zijn we aa::ngelopen (.)	
40		toen was 't al na:cht (.) of toen was 't al avond	
41		toen was 't al donker (.) toen zijn we aangelopen (.)	
42		en eh:: (.) he'we ongeveer vie:r	
43		of vijf kilometer gelopen of zo: =	
44	J :	→ =in 't donker?	
45	R :	=ja	
46		(.)	
47	J :	oh (.) wij veronderstelden (.) dat (.) dat jullie	
48		uitgewerkt waren (.) zo gauw 't donker waren (.) was=	herneming
49	R :	=nou (.) we zijn toe:n gewoon doorgelopen	
50		want we hadden nog geen slaapplek	
51		(.)	
52	J :	>jaja=	
53	R :	→ ='hh maar toen eh (.) nou toen zijn we gewoon	
54		de bō:ssen ingelopen (.) we hadden geen lamp bij	
55		en da was wel heel lastig	
56	J :	jaha	

Na de *herstel*-sequentie gaat de verteller door met de sequentiële conjunctie *en* (r.29). Hij presenteert zijn vervolg daarmee als een voortzetting van de vertelling die hij daarvoor was begonnen. De topic-elaborering die in regel 44 door de recipiënt geïnitieerd wordt, krijgt wel een soort kandidaat-afsluiting van de sequentie met diens *jaja* (r.52). Toch zet de verteller zijn verhaal niet gewoon voort met *en* of *en toen*. Hij presenteert zijn vervolg nu als een herneming door middel van *maar* + *skip*-connecterend materiaal.

Volgens Jefferson (*ibid.*) zouden voortzettingen voorzien in hun eigen '*interactional uninterestingness*' doordat het vervolg als iets onproblematisch wordt behandeld. *Hernemingen* laten daarentegen zien dat er een probleem is wat betreft de terugkeer naar wat als hoofdlijn, respectievelijk de relevante lopende activiteit wordt gezien. Zoiets zou in (9) kunnen spelen: in het geval van de *herstel*-sequentie gaat het om iets dat wordt behandeld als een terloopse aanvulling die nodig is om het lopende verhaal te kunnen verwerken. Iets wat onproblematisch in de voortgang geïntegreerd kan worden, in de voortzetting als het ware uitgewist en gauw weer vergeten kan worden. In het geval van de topic-elaboratie heeft de recipiënt een aspect van het thema aangesneden dat echter zo behandeld wordt dat het zich had kunnen ontwikkelen tot een zelfstandig topic binnen het lopende verhaal. De terugkeer naar de hoofdlijn is kennelijk een kwestie die interactioneel gecoördineerd moet worden. En dat doen de gespreksdeelnemers gezamenlijk: eerst de recipiënt met zijn herkenning en acceptatie signalerende *jaja* (vgl. Komter 1991: 110-13), en vervolgens de verteller met een hernemende *maar*-beurt. Hernemend *maar* markeert dus een interactioneel en gespreksorganisatorisch niet-vanzelfsprekende terugkeer naar wat de spreker als de onderbroken en weer te her-

vatten eigenlijke hoofdlijn van de interactie probeert te behandelen. Zo'n hervatting moet actief en niet-terloops gerealiseerd worden en een beurt-begin met *maar* als sequentiële conjunctie blijkt daarvoor bij uitstek geschikt te zijn.

5 Hoofd- / zijlijn-differentiatie

Zowel Foolen (1993), als ook andere auteurs (bijvoorbeeld Spooren 1989) wijzen er op dat het voegwoordelijk gebruik van *maar* over het algemeen om een conversationele implicatuur vraagt waardoor de inferentie die op basis van het *maar*-conjunct gemaakt kan worden, als de relevante mededeling beschouwd zou moeten worden (vgl. Foolen 1993: 117-18). Een vergelijkbaar soort relevantie-structureering lijkt een spreker voor te stellen met hernemend *maar* (zie ook Schiffrin 1987: 173-75).

In het door ons onderzochte corpus kwamen we bijvoorbeeld herhaaldelijk *in ieder/leek geval* tegen in hernemende *maar*-beurten. Vergelijk fragment 10. Het opent met een vraag van de moeder of haar zoon gisteren nog op tijd was voor de trein (r.212). Na een hele tijd te hebben doorgepraat over hoe ver het wel rijden was naar het station (r.215-37), herneemt de moeder dat topic door de vraag gedeeltelijk te herhalen in een *maar*-beurt onder toevoeging van *in ieder geval* (r. 238):

(10) [TSC\1b.1; telefoongesprek schippersmoeder en zoon]

- 212 ma : → was je op tijd gistere voor de trein:
 213 0.6
 214 zo : e:h: ja↓:h. >nou jah.=
 215 ma : =jah. was 't nie zo ve↑r:
 216 0.4
 217 zo : ngu↓: 'k geloof dat het dertig kilometer ↓was.
 218 °↓<toch nog wel.
 219 (.)
 220 ma : tToch ↓nog:
 221 zo : hjah
 222 0.4
 223 ma : o↑:h
 224 (.)
 225 zo : of zesentwintig ↓of zo: >zag 'k op de borden staan.
 226 Leiderdorp. zesentwintig kilometer. °dus eh:
 227 0.3
 228 ma : <j:aa↓jah. (.) nou jah. >jaAh, 'h >maar ja goed. >dat
 229 is misschien 't centrum. hē: ? >dan ben je natuurlijk
 230 ook weer 'n eindje van het centrum af:.=
 231 zo : =NEE. TOEN ZATEN WE:eh- jaA:h. (is ook weer iets.)
 232 0.2
 233 zo : °ja↓:hh
 234 (.)
 235 ma : ja↑:
 236 0.3
 237 zo : (jah)°↓ja
 238 ma : → maar je was in ieder geval wel ↓op tijd.

- 239 zo : j:a:h
 240 (.)
 241 ma : oké.
 242 0.2
 243 zo : jah?
 244 ma : nouh, verder heb ik geen bijzonder(s).

Volgens Schiffrin zou een spreker door middel van het gebruik van het min of meer equivalente *anyway* de voorafgaande discourse als *tangential to the main point* markeren (1987: 165). Zoiets lijkt de moeder in dit geval ook met *in ieder geval* in regel 238 te doen. De discussie over hoe ver het nu toch nog wel was wordt niet alleen afgesloten en verlaten, ze wordt eigenlijk vooral gekarakteriseerd als bijzaak ten opzichte van het hoofdpunt, óf de zoon wel op tijd voor de trein was.

Schiffrin karakteriseert het hernemende *maar* o.i. dan ook terecht als een *point-making device* (*ibid.*, p. 168 e.v.). Hernemende *maar*-beurten brengen een relevantie-differentiatie aan tussen hoofd- en zijlijnzaken: het onmiddellijk voorafgaande, tussen hernomen en hernemende beurt interveniërende materiaal wordt als een uiteindelijk op dit moment van het gesprek minder relevante zijlijn gekarakteriseerd, terwijl het hernomen punt tot de actuele hoofdkwestie gemaakt wordt. Wat betreft dit aspect lijkt er overigens een parallel te zijn met het gebruik van *maar* als focuspartikel (vgl. Foolen 1993, hfst.8). Ook in de hernemende gebruikswijze werkt *maar* partieel scalerend doordat de uiting als geheel een lokale prioritering van relevanties aanbrengt: de lijn die de *maar*-uiting weer oppakt, wordt relatief belangrijker en aktueller gemaakt dan de onmiddellijk voorafgaande interactie.

6 Discussie

We hebben geprobeerd een aantal eigenschappen van hernemend *maar* te beschrijven. Als sequentiële conjunctie wordt *maar* ook gebruikt om een *skip*-connecterende relatie met een andere dan de onmiddellijk voorafgaande beurt te leggen. Hernemende *maar*-beurten worden meestal door dezelfde spreker als die van de hernomen beurt gedaan. De *skip*-connectie wordt gelegd door middel van met name herhaling van lexicaal materiaal uit de hernomen beurt. Met een hernemend vervolg karakteriseert de spreker van de *maar*-beurt de terugkeer tot de hoofdlijn als een aktie die specifiek interactioneel werk vergt en niet vanzelfsprekend is, - bijvoorbeeld vanwege de thematisch concurrerende potentie van het voorafgaande topic. De interactie tussen hernomen en hernemende beurt wordt desondanks en misschien juist daarom met terugwerkende kracht tot een zijlijn geherdefinieerd.

In een poging een geünificeerde beschrijving ook voor het discourse-organiserend gebruik van *maar* te handhaven, stelt Redeker de volgende omschrijving voor:

"Maar als segmentatiesignaal legt een restrictie op de verwachting dat het lopende discourse-segment gecontinueerd zal worden." (1994: 219)

Wij denken dat deze karakterisering niet alleen te beperkt is, maar soms zelfs ook niet adequaat. Wat betreft dat laatste punt: in een aantal van de fragmenten die in dit artikel besproken zijn, is te zien dat de gespreksdeelnemers al interactioneel werk verricht hebben om het lopende discourse segment af te sluiten. Vergelijk onder

andere de reeks topic-slijtage markerende pasbeurten in fragment 10, regel 233-37, - wat een typisch afsluiting-implicerende soort post-sequentie is (vgl. Jefferson 1984); en ook de pasbeurten net voor de *maar*-hernemingen in regel 132 van fragment 5 en regel 52 van (9) zouden gehoord kunnen worden als een soort voorstel om het lopende topic niet verder uit te werken; of de herneming van het Herman-Brood-topic na meerdere tussenliggende, afgesloten topics in fragment 7. Het lijkt onwaarschijnlijk dat de gespreksdeelnemers in deze omgevingen nog de verwachting zouden koesteren dat het lopende discourse-segment gecontinueerd zou worden.

De constructie van hernemende *maar*-beurten - met name het aspect dat er skip-connecterende verbanden met een verder terugliggend topic gelegd worden - wijst eerder in de richting dat de verwachting tegengesproken wordt dat het hernomen topic of de hernomen actie afgesloten was, respectievelijk niet meer zo relevant en actueel is dat het op dat moment niet meer aan de orde gesteld hoeft te worden. De *maar*-beurt brengt dan niet alleen een contrast aan met de onmiddellijk voorafgaande interactie, hij spreekt ook en vooral contextueel afleidbare verwachtingen tegen ten aanzien van de status van het hernomen topic. Dat is voor de spreker veel relevanter en actueler dan de recipiënt zou kunnen denken op grond van het gegeven dat het niet meer in het directe interactionele vizier is (niet meer in de actuele 'focus-space' is). Hernemend *maar* brengt een andere relevantie-structurering tot stand: het verleent prioriteit aan het hernomen topic en maakt het onmiddellijk voorafgaande tot bijzaak. In die zin is de functie ervan inderdaad primair discourse-organiserend.

Noten

- 1 Dit artikel is gedeeltelijk gebaseerd op de doctoraalscriptie van Mike Huiskes (Huiskes 1996). De auteurs danken Henrike Padmos voor haar commentaar op een eerdere versie.
- 2 De transcriptie in fragment 1 is gemaakt door Yvonne Rijskamp; die in de fragmenten 2 en 8 door Rozemarijn de Kruijf (correctie H. Mazeland); fragment 9 door Heidi van Mierlo en Chris Driessen. De overige transcripties zijn door H. Mazeland gemaakt.

Bibliografie

- Foolen, A. (1993). *De betekenis van partikels. Een dokumentatie van de stand van onderzoek. Met bijzondere aandacht voor maar*. Proefschrift, KUN
- Fox, B. (1987). *Discourse structure and anaphora. Written and conversational English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huiskes, M. (1996). *Maar als segmentatiesignaal*. Doctoraalscriptie Nederlands, RUG.
- Jefferson, G. (1972). 'Side sequences.' In D. Sudnow (Ed.), *Studies in social interaction*. (p. 294-338). New York: Free Press.
- Jefferson, G. (1978). 'Sequential aspects of story telling in conversation.' In J. Schenkein (Ed.), *Studies in the organization of conversational interaction*. (p. 219-248). New York: Academic Press.

- Jefferson, G. (1981). "Caveat Speaker": a preliminary exploration of shift implicative reciprocity in the articulation of topic. Final report to the (British) SSRC. London: Social Science Research Council.
- Jefferson, G. (1984). 'Notes on a systematic deployment of the acknowledgement tokens "Yeah" and "Mm hm".' In *Papers in Linguistics* 17, 198-216.
- Komter, M. (1991). *Conflict and cooperation in job interviews. A study of talk, tasks and ideas*. Amsterdam / Philadelphia: Benjamins.
- Kroon, C. (1995). *Discourse particles in Latin. A study of nam, enim, autem, vero and at*. Amsterdam: Gieben.
- Maynard, D. (1980). 'Placement of topic changes in conversation.' *Semiotica*, 30, 263-290.
- Mazeland, H. (1992). *Vraag/antwoord-sequenties*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU.
- Redeker, G. (1994). 'Maar nu even iets heel anders - maar als segmentatiesignaal.' In R. Boogaart & J. Noordegraaf (Red.), *Nauwe Betrekkingen*. (p. 213-21). Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU.
- Sacks, H. (1992a/b). *Lectures on conversation*. Vol. I and II. Edited by Gail Jefferson. Oxford: Blackwell.
- Schiffrin, D. (1987). *Discourse markers*. New York: Cambridge University Press.
- Spooren, W. (1989). *Some aspects of the form and interpretation of global contrastive coherence relations*. Proefschrift, KUN.